

ВІДГУК
офіційного опонента
на дисертаційну роботу **Ганни Михайлівни Данканич**
«Професійне вокальне мистецтво Закарпаття
другої половини ХХ – початку ХХІ століття
в аспекті міжкультурної комунікації»,
представлену до захисту на здобуття наукового ступеня
кандидата мистецтвознавства
за спеціальністю 17.00.03 – музичне мистецтво

Тема дисертаційного дослідження Г. Данканич є актуальною за кількома параметрами. По-перше, сьогодні спостерігається і навіть посилюється інтерес науковців до питання міжкультурної комунікації в різних наукових сферах, так само в музичній. Це пов'язано з появою численних публікацій і нових інтерпретацій цього феномену. По-друге, музичне мистецтво, зокрема й вокальне, – важливий засіб міжкультурної комунікації та поглиблення діалогу культур у музичному просторі, і це дає можливість осмислити комунікаційні процеси на новому рівні. По-третє, питання міжкультурної комунікації у музичному мистецтві в регіональному вимірі видається недостатньо вивченим. Дослідження ж артефактів не тільки загальнонаціонального, а й регіонального значення є одним із важливих напрямків сучасного музикознавства. І якщо звернутися до каталогу напрацювань з цієї проблематики, то Закарпаття в ньому представлено досить широко, оскільки цей регіон вирізняється багатоманіттям виявів елементів музичної культури (праці Т. Росул, Л. Микуланинець, О. Гріна, Л. Мокану, В. Мадяр-Новак та ін.).

Дисертація Г. Данканич присвячена малодослідженому музичному феномену – професійному вокальному мистецтву другої половини ХХ – початку ХХІ ст. в аспекті міжкультурної комунікації. Це цілком закономірно, оскільки в унікальному географічному положенні Закарпаття (на кордоні з чотирма європейськими країнами) звернення до цієї теми – назріла потреба. Авторці вдалося вибрати цікавий ракурс розгляду питання, локалізувавши його в межах рідного для неї краю, що знаходиться на перетині різних культурних традицій, і представити вокальне мистецтво в контексті широких комунікативних процесів. Вплив міжкультурної комунікації на професійне

вокальне мистецтво розкрито крізь призму творчої взаємодії представників різних шкіл співу, завдяки якій відбувається обмін досвідом, тісна співпраця, плідним результатом яких стала поява чітко окресленої локальної гілки українського національного вокального мистецтва.

Проблематика дисертаційного дослідження зумовила необхідність міждисциплінарного підходу та використання різних методів теоретичного характеру (джерелознавчо-пошукового, пошуково-бібліографічного, хронологічного, логіко-синтетичного, аналітичного). Щодо джерелознавчо-пошукового, зазначу, що, покликаючись на І. Міронову, методика джерелознавства – це система прийомів, «пов'язаних з пошуком, виявленням, відбором джерел, їх всебічним критичним аналізом, встановленням достовірності та інформативної цінності джерела, а також наступним його використанням з метою отримання науково перевіреної інформації»¹. Логіко-синтетичний метод дослідження використаний дисертанткою з метою «порівняльної характеристики роботи освітніх інституцій, навчальних планів, програм концертних виступів, репертуару співаків-виконавців краю тощо» (с. 17). Втім синтетичний метод полягає «в дослідженні явища в цілому, на основі об'єднання зв'язаних один з одним елементів у єдине ціле»². Зрештою, у роботі не подано навчальних програм і тільки почасти застосовано метод компаративістики, який передбачає порівняльний аналіз.

Дисертація Г. Данканич має беззаперечне теоретичне та практичне значення, навіть ширше, ніж окреслюється в роботі. На основі отриманих результатів може бути оптимізована регіональна культурна політика в сфері міжкультурних зв'язків.

Дисертанткою зібрані та представлені матеріали, що торкаються становлення та розвитку професійного вокального мистецтва Закарпаття, зокрема педагогічної та творчої діяльності відомих співаків краю, їхнього внеску в український та європейський культурний простір. Вони склалися в об'ємну наукову працю, в трьох розділах якої послідовно розкривається цей процес, важливим чинником якого є міжкультурна комунікація. Структура

¹ Міронова І. Історичне джерелознавство та українська археографія: навчальний посібник. Миколаїв, 2017. С. 6.

² Колесников О. Основи наукових досліджень. К.: Центр учбової літератури, 2011. С. 38.

роботи продумана і логічна. В першому розділі «Теоретичні засади дослідження вокального мистецтва Закарпаття в концептуальному полі міжкультурної комунікації» головна увага Г. Данканич приділена цьому феномену, різнобічності його інтерпретацій у гуманітарних науках, до яких, очевидно, варто віднести й філософію. Два підрозділи висвітлюють множинність інтерпретацій концепту «міжкультурна комунікація», його виявлення у вокальному мистецтві регіону з погляду методології. Погоджуючись з викладеним у розділі, дозволю собі кілька рефлексій із метою увиразнення музики і вокального мистецтва в комунікаційному та регіональному вимірах (за І. Трифоною, «в основі співу – самовираження співака, яке реалізується за “законами музики”»). Важливе місце в динамічних процесах міжкультурного спілкування, міжкультурного обміну другої половини ХХ – початку ХХІ ст. належить комунікативним позиціям музики, котра є одним із «наймоцішніших каналів міжлюдської взаємодії», потужним засобом «суспільного впливу»³ (за О. Береговою). Музика і комунікація багато в чому споріднені, оскільки музика як універсалія – один із найдавніших засобів комунікації, мова міжнаціонального, міжкультурного спілкування, комунікація – процес взаємодії між суб'єктами соціокультурної діяльності з метою передачі чи обміну інформацією через знакові для даної культури системи. Безперечно, міжкультурна комунікація здійснюється індивідами – комунікаторами, носіями власної культури. Саме професійна діяльність музикантів (у даному дослідженні співаків) забезпечує високий рівень взаєморозуміння в міжкультурних комунікаціях, долає бар'єри у міжкультурному діалозі, бо музика – головний культурний код, універсальний канал спілкування. Тут варто було б позиціонувати вокальне мистецтво не стільки як локальне явище, радше репрезентувати його включеність в загальні культурні процеси задля того, щоби виявити як воно реагує на цивілізаційні зрушення. І в цьому одним із головних «інструментів» є міжкультурна комунікація.

³ Берегова О. Комунікація в соціокультурному просторі України: технологія чи творчість? К.: НМАУ ім. П. І. Чайковського, 2006. С. 268.

Другий і третій розділи дисертації висвітлюють предмет дослідження крізь призму становлення професійної вокальної освіти та формування виконавської майстерності співаків краю, акцент зроблено на сферу «творчості та дидактики» (за Ж. Дедусенко). Г. Данканич розкриває вокальні традиції європейських шкіл співу, зокрема італійської, німецької, австрійської, чеської, угорської, російської, вплив яких позначився на виконавській і педагогічній практиці В. Ромішовської, А. Задора, Н. Сафронової, Г. Бенци. Мені видається, що досягнення цих шкіл співу це і є той «особливий тип комунікації, що здійснюється в синкрезисі двоєдиного процесу»⁴ навчального та виконавського (за Ж. Дедусенко).

Змістове наповнення цих розділів засвідчує, що дисертантка добре обізнана з предметом дослідження. Тут представлено значний обсяг матеріалу, виокремлено п'ять етапів становлення професійного вокального мистецтва Закарпаття, визначено передумови його формування в першій половині ХХ ст., окреслено діяльність педагогів-вокалістів Ужгородського державного музичного училища ім. Д. Є. Задора – від фундаторів відділу академічного співу В. Ромішовської, А. Задора, П. Милославської, В. Мячиної, чия творча практика – яскравий взірець міжкультурної комунікації, і аж до сучасності. Г. Данканич вдалося розкрити «секрети» їхньої вокальної методики, панораму концертної діяльності, підкріплюючи їх інтерв'юванням, спогадами, відгуками, рецензіями. Представники різних вокальних шкіл (В. Ромішовська – Празька консерваторія, Віденська Королівська й Кайзерівська академія музики і виконавського мистецтва; А. Задор – Угорська королівська музична академія ім. Ф. Ліста; П. Милославська – Санкт-Петербурзька консерваторія ім. М. Римського-Корсакова; В. Гандловська-Мячина – Свердловська консерваторія ім. М. Мусоргського, Тифліська консерваторія), вони формували засади академічного співу в Закарпатті, впроваджуючи прогресивні методи роботи з найтоншим інструментом – людським голосом. У четвертому підрозділі другого розділу дисертантка скрупульозно виокремлює педагогів-вокалістів (О. Гаєва, О. Левитська, С. Безюлева, Г. Бохорська, Н. Куклишина,

⁴ Дедусенко Ж. Виконавська піаністична школа як рід культурної традиції: автореф. дис... канд. мистецтвознавства. К., 2002. С. 5.

Н. Підгородська), ілюстраторів (К. Терещенко, Ю. Дідик, Л. Лихожон, Т. Ходак і ін.) музичного коледжу ім. Д. Задора, надає кожній персоналії вичерпну характеристику в двох ракурсах: отримання ними фахової освіти й окреслення педагогічних технологій, вокально-методичних прийомів, якими вони послуговуються у педагогічній і виконавській практиці. Зібравши по крихтах із різних джерел окремі факти біографії та творчої діяльності педагогів-вокалістів, Г. Данканич високо оцінює їхній внесок у розвиток професійного музичного мистецтва Закарпаття. Зазначу, що вивчення досвіду викладачів вокального відділу Ужгородського музичного коледжу ім. Д. Задора дозволяє по-новому осмислити процеси становлення та розвитку музичної освіти регіону, підготовки вокальних кадрів, професіоналізації музичного життя, що набувають особливої значущості в умовах міжкультурної комунікації.

Вокальне мистецтво Закарпаття як предмет наукового розгляду – явище, що сприймається сьогодні як синтез академічних традицій із яскравими, самобутніми рисами. Його становлення та розвиток пов'язані з діяльністю співаків – виконавців, педагогів, чії імена органічно вписуються в контекст магістральних напрямків розвитку не тільки регіональної, а й української, ширше – європейської культур. Вагомим чинником формування їхньої виконавської майстерності є міжкультурна комунікація – предмет висвітлення третього розділу дисертації. Професіоналізацію вокального мистецтва краю Г. Данканич слушно пов'язує з відкриттям Закарпатської обласної філармонії (1946), «обласного українського музично-драматичного театру, обласного будинку народної творчості та інших мистецьких закладів» (с. 122), надаючи перевагу солістам і творчим колективам філармонії, зокрема Закарпатському народному хору та ансамблю солістів «Гармонія» у першому підрозділі третього розділу. Філармонія стала культурним центром не тільки для мешканців міста, а й студентів Ужгородського музичного коледжу, концертні заходи якої вражають своєю широтою. Вельми показовими для регіону стали постановки двох опер – «Травіати» Дж. Верді (2013) та «Запорожця за Дунаєм» С. Гулака-Артемівського (2014) «закарпатськими артистами та вихідцями із Закарпаття» (с. 147), численні мистецькі проекти за участі місцевих і

зарубіжних виконавців, які стали неординарною подією в культурному житті краю.

У другому підрозділі Г. Данканич виокремлює вагомий внесок професійних співаків Закарпаття у світовий культурний простір, представляючи досягнення учнів А. Задора – народної артистки СРСР і України, володарки титулу «Найкраща Чіо-Чіо-сан світу», солістки Київського національного академічного театру опери та балету ім. Т. Г. Шевченка Г. Циполи; народного артиста Росії А. Алексика; народного артиста СРСР, соліста ансамблю пісні і танцю ім. О. Александрова В. Штефуци; народної артистки СРСР, солістки Большого театру Росії Л. Васильченко; професора Московського інституту сучасного мистецтва Н. Сафронової; соліста Будапештського оперного театру, викладача вокалу у м. Дебрецен В. Мошшані та ін.

Хоча становлення професійної вокальної освіти Закарпаття відбувалося в складних умовах, при відсутності практичного досвіду, необхідної матеріальної бази, фахового кадрового забезпечення, з дослідження Г. Данканич випливає, що сьогодні серед його видатних представників – співаки, які виступають на оперних і концертних сценах зарубіжжя й України – Л. Златова, О. Ільницька-Хархаліс, М. Зубанич, П. Матій, М. Форіш, В. Мельниченко, Н. Копча, С. Глеба, М. Швах-Пекар та ін.

Природно, що в роботі більш розлого і поглиблено аналізується концертно-виконавська, педагогічна, почасти музично-просвітницька та громадська діяльність видатних особистостей Закарпаття, адже саме ці сегменти стали фундаментом, на якому відбувалася професіоналізація вокального мистецтва регіону. В другій половині ХХ – на початку ХХІ ст. воно розвивалося під впливом культурно-історичних процесів, виконувало функції збереження, трансляції, оновлення культурних цінностей, їх переосмислення в галузі комунікації та творчості.

Комплексний, міждисциплінарний характер дисертаційного дослідження Г. Данканич передбачив залучення широкого кола джерел (395 позицій, із них 38 – іншомовні видання). Логіка даної роботи має два смислових центри, виходячи з яких всю літературу можна розділити на два блоки: 1) роботи,

присвячені розгляду феномену міжкультурної комунікації та його виявленню в музично-виконавській практиці; 2) дослідження, що розкривають специфіку європейських вокальних шкіл, традицій вокального мистецтва Закарпаття.

Завершують роботу ґрунтовні висновки, в яких детально висвітлено всі важливі моменти дослідження, зроблено необхідні узагальнення.

Вельми цінними є додатки – об'ємна (116 с.), цікава складова дисертації. Г. Данканич уклала дві таблиці, в одній із яких виокремила представників професійного вокального мистецтва Закарпаття, в іншій – випускників вокального відділу Ужгородського музичного коледжу ім. Д. Задора. Крім того, тут викладена цінна й актуальна праця А. Задора «Методологічні принципи викладання співу» (переклад із угорської А. Зана), подано комплекс вправ для голосу цього ж автора, зібрано світлини, проведено інтерв'ю дисертантки з видатними представниками вокального мистецтва Закарпаття (всього 9, зокрема Г. Циполою, А. Алексиком, О. Ільницькою-Хархаліс, Н. Підгородською, С. Безюлевою та ін.). Доповнюють загальну картину афіші, програми концертів.

За змістом і композицією автореферат повністю відповідає тексту дисертації, в ньому представлені головні її ідеї, наукова новизна, теоретична значущість та можливості практичного використання результатів.

Рецензована робота, як і кожне дисертаційне дослідження, заохочує до дискусії, викликає певні зауваги. Так, до списку використаної літератури не ввійшли ґрунтовні праці українських учених, дотичні до теми дисертації, а саме: «Українська вокальна школа: культурологічний аспект» В. Антонюк, «Культура та комунікація: дискурси культуротворення в Україні ХХІ ст.» О. Берегової, «Вокальне мистецтво Західної Європи: творчість, виконавство, педагогіка» О. Стахевича, «Класичне бельканто як вокальний стиль і як компонент музичного мислення епохи» І. Драч і ін.

Ще одне зауваження торкається оформлення цитувань. Як правило, їх використання є коректним, забезпечується відповідними посиланнями на джерела. Втім, у дисертації є насичені в смисловому вимірі фрагменти тексту в яких указане джерело, але не вказано сторінки. Такі охріхи зустрічаються в

першому розділі роботи при цитуванні статті Н. Захарчук «Проблема культури та міжкультурної комунікації у філософо-соціологічному аспекті» (с. 26, 27), навчально-методичної праці М. Міщенка «Сучасна культура України (друга половина ХХ – початок ХХІ ст.)» (с. 40). Втім, ці роботи є в списку літератури, і це, радше, виняток, бо, в цілому, оформлення дисертаційного тексту вирізняється акуратністю.

Науковий стиль, репрезентований у роботі, подекуди втрачає стрункість викладу думки, як-от: «Музична освіта стала більш доступною широкому загалу, однак було створено умови для ускладнення розгортання процесів міжкультурної комунікації з представниками західноєвропейських традицій» (с. 22). Так само варто дотримуватися правильного написання прізвищ (В. Сильвестров, а не Сільвестров, Л. Дмитрієв, а не Дмітрієв), прикметників: природне, а не природне та ін.

Разом із тим, інформаційна насиченість дисертаційного тексту спонукала поставити низку запитань уточнюючого характеру:

1) Оскільки професійні співаки Закарпаття є представниками різних вокальних шкіл – західноєвропейської, української, російської і цей органічний сплав вокальної методики дав рясні плоди, свідченням чого є їхня плідна педагогічна та концертна діяльність, то чи можемо стверджувати, що вокальне мистецтво регіону є самостійним явищем із притаманними йому особливостями чи відгалуженням «української вокальної школи», наукове обґрунтування якої належить В. Антонюк?

2) Серед методів дослідження у підрозділі 1.2 «Методологічні підходи культурологічної регіоніки як засоби дослідження вокального мистецтва Закарпаття в умовах міжкультурної комунікації» виокремлено жанрово-стильовий (с. 43). У чому він виявляється в контексті назви підрозділу?

3) На с. 49 авторка стверджує, що нею введено до наукового обігу дефініцію «діаспорні форми вокальної культури». Хотілося б, принаймні, почути його визначення, оскільки в дисертаційному тексті воно відсутнє.

4) У висновках наголошено, що відмінності між австрійською, чеською, угорською школами співу «слід шукати у оригінальності репертуару

представників цих напрямів та їхньому розумінні різноманітних музичних стилів» (с. 178). Думається, що виконавська школа асоціюється передусім із комплексом вокально-технічних прийомів, засобів музичної виразності. Постає запитання, що Ви включаєте в поняття «вокальна школа»?

5) Складовою професіоналізму є, починаючи з італійської школи, ідеал звучання – еталон, на який орієнтуються співаки академічного напрямку. Чи такий ідеал притаманний професійному вокальному мистецтву Закарпаття?

Висловлені зауваження та запитання не впливають на позитивне враження від роботи. Текст дисертації засвідчує ґрунтовність його опрацювання. Основні положення дослідження викладені авторкою в 7 статтях, опублікованих у журналах, унесених до Реєстру наукових фахових видань України.

Все вищевикладене дозволяє зробити висновок про те, що дисертація Г. М. Данканич «Професійне вокальне мистецтво Закарпаття другої половини ХХ – початку ХХІ століття в аспекті міжкультурної комунікації» є самостійним, завершеним дослідженням, вагомим внеском в українську музичну регіоналістику. Робота вирізняється оригінальністю задуму та ретельністю його втілення, відповідає вимогам АК МОН України, які висуваються до досліджень цього рівня. То ж її автор – Ганна Михайлівна Данканич заслуговує присвоєння наукового ступеня кандидата мистецтвознавства за спеціальністю 17.00.03 – музичне мистецтво.

Доктор мистецтвознавства, професор,
зав. кафедри методики музичного виховання і диригування
Дрогобицького державного педагогічного університету
ім. Івана Франка

І. Л. Бермес

